

ЦІННОСТІ ПРОФАННОГО ГУМАНІЗМУ В СВІТЛІ ПРАВОСЛАВНОЇ КРИТИКИ

Критичне ставлення сучасного православ'я до цінностей профанного гуманізму ґрунтується на тому, що вони є протилежними до духовної традиції православ'я „породженням іншого духовного досвіду й іншої релігійно-культурної ситуації” [1, с. 240]. Вістря православної критики цього типу гуманізму спрямоване на секулярне тлумачення свободи. Православ'я наполягає на тому, що людина була створена вільною, але свобода волі була затьмарена гріхопадінням; Бог не обмежує людину у виборі, але спасіння залежить від божественної благодаті; свобода волі дана людині Богом не для прагнення до гріха, а для звільнення від нього.

Підкреслено критичним є ставлення церкви до принципу свободи совісті як підґрунтя європейського антропоцентризму. На думку православних богословів, втілення цього принципу в житті суспільства свідчить про втрату ним релігійних цілей та цінностей. З цього випливає й актуальне для ХХ століття протиставлення „християнського гуманізму” та „нерелігійного гуманізму” (терміни Зеньковського. – Н. І.). Під християнським гуманізмом, що „живе вірою в людину” [3, с.408-410] розумілася християнська реакція на помилки середньовічного світоспоглядання. Згідно з позиціями сучасного православ'я, секулярний гуманізм дистанціювався від гуманістичних ідей християнства та переріс у титанізм, обожнення самої людини.

Наприклад, представники Української православної церкви Київського патріархату вважають, що через кардинальну зміну світоглядної парадигми профанний гуманізм мав величезний вплив на розвиток людської спільноти. Внаслідок цього: по-перше, релігія як світогляд і як соціальний інститут остаточно втратила свою роль у політичній, культурній, соціальній сферах; по-друге, внаслідок процесу секуляризації здійснився поворот від духовних цінностей до матеріальних; по-третє, всі сфери громадського життя почали розвиватися під гаслом „свободи” та „прав людини”, відбувся відхід від християнства й християнського способу життя; по-четверте, людство втратило вищу безумовну санкцію моралі, що позбавило його духовних орієнтирів і спричинило ситуацію всездозволеності та утилітаризації моралі [8, с.14- 17].

Відчуження людини від Бога, на думку православних богословів, стало причиною кризи в економічній, політичній та духовній сферах суспільства. Більше того, ліберальна ідеологія не лише отримала свій розвиток у всіх сферах життя людства, але й викликала особистий і суспільний безлад, нехарактерний для православного культурного середовища [7, с.63]. Антигуманне суспільство призвело до відчуження людиною свого власного соціального начала. Індустріальна епоха породила на Заході тип спрощеної або сплющеної „економічної” людини, зорієнтованої лише на виробництво та споживання. Інформаційне суспільство сприяло однобокому розвитку інтелекту, а маскультура створила людину, що розважається. Тобто через проголошення автономності людини від вищих сил та цілеспрямований розвиток окремих сторін людської особистості людина перестала бути „людиною для себе”.

Суспільним наслідком „скорботного невір'я”, на погляд сучасних православних авторів (А. Кураєва, Кирила (Гундяєва), С. Роуза, Хр. Яннараса та інших), стало „людиноподібне” масове суспільство з його псевдокультурою та маніпулюванням індивідумом. Культивация окремих якостей або іпостасей людської особистості своїм наслідком мала руйнацію людини як цілісної духовно-природної конструкції. Відтак протягом усього секулярного етапу розвитку Західного світу здійснювалося штучне відокремлення сфери духу та розуму. Це спричинило деформацію життєвих цілей людської спільноти: людина позбавилася своєї богоподібності, своєї ролі співтворця, натомість залишилася рабом не Бога, а світу [4]. Отже, секулярний гуманізм не запропонував людині істинних життєвих цілей, натомість спонукав до втрати людиною справжнього сенсу життя.

Складається враження, що, критикуючи нерелігійний гуманізм, сучасне православ'я послуговується працями слов'янофілів. Так, на думку відомого слов'янофіла К. Леонт'єва, найбільш точно лібералізм та відповідний йому тип гуманізму характеризується логічним рядом: „всезагальна рівність, всезагальна свобода, всезагальна приємна користь, всезагальне благо, всезагальна анархія або всезагальна світова нудьга [5, с.108]. Явища „егалітарно-ліберального процесу”, вважав філософ, можна порівняти з процесами „горіння, гниття, таяння льоду”, коли відбувається розпад соціальної системи і злиття всього у „вільне та рівне” [5, с.130-131]. Тому ця ідеологія виступає достатньо потужним засобом руйнації традиційного суспільства, проте вона не спроможна створити гідну альтернативу „доліберальним” соціальним системам.

На думку К. Леонт'єва, лібералізм та відповідний тип гуманізму ґрунтуються на „безумній релігії евідемонізму”, яка не може зробити людей щасливими, адже „якщо не вважати вищим блаженством швидкість сполучення, теплі вагони, різні зручності та право, дане майже всім депутатам заважати своїм урядам робити справу, то цього справжнього благополуччя, яке виражається ... у внутрішньому більш або менш свідомому задоволенні долею, ми не бачимо ніде” [6, с. 219]. З цього випливає „суспільна” вразливість філософії матеріального та морального добробуту, яка пов'язана, по-перше, з неможливістю гарантувати людині задоволення її зростаючих потреб, а по-друге – запропонувати їй гідних життєвих цілей.

Послідовним продовженням позиції К. Леонт'єва можна вважати підхід до проблеми цінностей профанного гуманізму сучасних православних богословів, зокрема, Георгія (Капсаниса), А. Кураєва, Г. Мандзарадиса, С. Роуза та інших. Вони стверджують, що за допомогою нового світового порядку (важливу складову якого становлять дані цінності. – Н. І.) людина прагне вирішити непосильне завдання – ліквідувати суперечність між душевним комфортом і духовним занепокоєнням [2, с. 73]. Натомість справжню причину даної суперечності вони вбачають у відході суспільства від християнських законів життя й переході до стану секулярного хаосу. Усунення „загроз” ці автори пов'язують із „збиранням” духовного образу людини, коли егоїзму й гонитві за матеріальним благополуччям протистоїть ідея духовного самовдосконалення людини „за образом та подобою Бога”.

Список літератури:

1. Аверьянов В. Природа русской экспансии. – М. : Лепта – Пресс, 2003. –512с.

2. Георгий, арх. (Капсанис) Графа «вероисповедание» и вещи нового мирового порядка // Бог не в силе, а в правде. Православие и проблемы глобализации. – М. : Одигитрия, 2003. – С.72-76.
3. Зеньковский В., прот. Апологетика. – М. : Лепта-Пресс, 2004. – 543с.
4. Кирилл, (Гундяев), митр. Смолен. и Калинин. Обстоятельства нового времени : либерализм, традиционализм и моральные ценности объединяющейся Европы // НГ- Религии. 26.05.1999.
5. Леонтьев К. Византизм и славянство // Леонтьев К. Восток, Россия и Славянство : Философская и политическая публицистика. Духовная проза (1872-1891). – М. : Республика, 1996. – С. 94-155.
6. Леонтьев К. О либерализме вообще // Леонтьев К. Восток, Россия и Славянство : Философская и политическая публицистика. Духовная проза (1872-1891). – М. : Республика, 1996. – С. 218-222.
7. Мандзаридас Г. Глобализация и глобальность: химера и истина (Главы из книги) // Бог не в силе, а в правде. Православие и проблемы глобализации. – М. : Издательство «Одигитрия», 2003. – с. 46-71.
8. Ювілейний Помісний Собор Української православної Церкви Київського Патріархату 9-10 січня 2001 р. (документи і матеріали). – К. : Вид. відділ Укр. Пр. Церкви Київського Патріархату, 2001. – 60 с.